

ΦΩΤΗΣ ΜΩΡΟΓΙΑΝΝΗΣ

Η ΠΑΘΟΦΥΣΙΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΕΡΩΤΟΣ: ΦΡΟΥΔΙΚΗ ΠΕΡΙΔΙΑΒΑΣΗ ΜΕ ΣΟΛΩΜΙΚΟ ΦΩΣ

Η εισήγησή μου στο γλυκύτατο συνέδριο που οργανώνει, ερωτικά και από κοινού, ο Τομέας Φιλοσοφίας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων (που εκπροσωπείται από γενναίο άνδρα) και ο Πολιτιστικός Σύλλογος Καπεσόβου, <Αλέξης Νούτσος> (που εκπροσωπείται από θελκτικές και απαιτητικές γυναίκες), θα αναφερθεί στην φρουδική προσέγγιση της έννοιας του έρωτος, μιας και φέτος γιορτάζουμε τα 60 χρόνια από την αποδημία του (1939-1999). Όπως φαίνεται από τον τίτλο, το δεύτερο ήμισυ αναφέρεται στη συνεισφορά του Διονυσίου Σολωμού, με κάποιους στίχους από το σχετικά άγνωστο έργο του, *Η γυναίκα της Ζάκυθος*, οι οποίοι χρησιμοποιούνται ως <φωτόνια>, <κάτοπτρα> ή <εφαλτήρια>, για την επεξεργασία του θέματος.

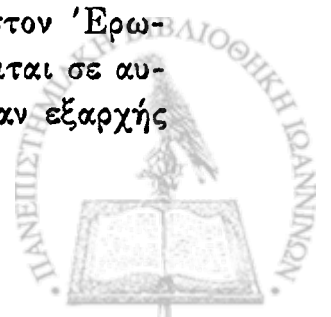
Ο όρος <έρως> είναι ελληνικός όρος, αρχαίος, που υιοθετήθηκε από πολλές γλώσσες ως έχει και ο οποίος δηλώνει την αγάπη και τη θεότητα της αγάπης. Ο Freud χρησιμοποιεί τον όρο <έρως>, στην τελευταία του θεωρία για τις ενορμήσεις για να υποδηλώσει το σύνολο των ενορμήσεων ζωής σε αντίθεση με τις ενορμήσεις θανάτου.

<<Γλυκιά η δροσιά που στέρνει για τα σπλάχνα του ανθρώπου το καλοκαίρι, μεγάλα τα έργα του και μεγάλη η αφχαριστία του ανθρώπου>> σ. 6 Κεφ. 1 (2).

Ο Freud, προσπάθησε να αναγάγει τις αντιλήψεις του για τις ενορμήσεις σε γενικές φιλοσοφικές ιδέες: στη λαϊκή αντίληψη της αντίθεσης ανάμεσα σε αγάπη και πείνα και στην εμπεδόκλεια αντίθεση ανάμεσα σε «φιλότητα» και «νείκος» (αγάπη και διχόνοια).

<<Και μου ήρθε στο νού μου περσότερο από όλους αυτούς η Γυναίκα της Ζάκυθος, η οποία πολεμάει να βλάφτη τους άλλους με τη γλώσσα και με τα έργατα...>> σ. 16 Κεφ. 1.

Στο έργο του Freud, επανειλημμένα υπάρχουν αναφορές στον Έρωτα κατά Πλάτωνα, και ο ίδιος πίστευε ότι η έννοια αυτή, πρόσκειται σε αυτό που ο Freud ονομάζει σεξουαλικότητα. Η φρουδική θέση ήταν εξαρχής

ξεκάθαρη ότι η σεξουαλικότητα δεν ταυτίζεται με τη γενετήσια λειτουργία, και σε αυτό το σημείο θα πρέπει να αναφέρουμε ότι έχουν γραφτεί ορισμένες κριτικές σύμφωνα με τις οποίες ο Freud, φέρεται να αναγάγει τα πάντα στην σεξουαλικότητα. Οι θέσεις αυτές καταρρίπτονται όταν διασαφηνιστεί η έννοια της σεξουαλικότητας σύμφωνα με τα ίδια του τα λόγια: ο όρος σεξουαλικότητα, πρέπει να χρησιμοποιείται «υπό την τρέχουσα έννοια που του αποδίδει η ψυχανάλυση δηλαδή υπό την έννοια του έρωτα».

<<Το λοιπόν το κορμί της γυναικός ήτανε μικρό και παρμένο, ..., και αυτό το μικρό κορμί επερπατούσε γοργότατα, και οι αρμοί της εφαινότανε ξεκλείδωτοι>>.

Από την άλλη πλευρά, θα πρέπει να αναφέρουμε ότι ο Freud δεν παρέλειψε να επισημάνει ένα μειονέκτημα που παρουσιάζει η χρήση του όρου <έρως>, εάν δηλαδή, καταλήγει στην συγκάλυψη της σεξουαλικότητας. Γράφει ο ίδιος επί λέξη «αυτοί που θεωρούν ότι η σεξουαλικότητα ντροπιάζει και εξευτελίζει την ανθρώπινη φύση είναι απολύτως ελεύθεροι να χρησιμοποιούν πιο καθωσπρέπει όρους, όπως έρωσ ή ερωτικό, θα είχα αποφύγει και εγώ ο ίδιος πολλές αντιρρήσεις, εάν το είχα κάνει ευθύς εξαρχής, δεν το θέλησα όμως διότι αρνούμαι να κάνω παραχωρήσεις στην μικροψυχία. Αν αρχίσει κανείς έτσι ποτέ δεν ξέρει που μπορεί να φτάσει: στην αρχή κάνει υποχωρήσεις πάνω στις λέξεις και στο τέλος καταλήγει να υποχωρεί επί της ουσίας». Ένα άλλο μειονέκτημα προκύπτει από την παρατήρηση του γεγονότος ότι η χρήση του όρου <έρως>, κινδυνεύει να περιορίσει όλο και περισσότερο το πεδίο της σεξουαλικότητας προς όφελος των μετουσιωμένων εκδηλώσεών της.

<<Και αυτή η θωριά η γεροντίστικη ήτανε ζωντανεμένη από δύο μάτια λαμπρά και ολόμαυρα... και εστριφογουρίζανε εδώ και εκεί γυρεύοντας το κακό, και το βρίσκανε και όπου δεν ήταν... και μές στα μάτια της άστραφτε ένα κάποιον τι πού σ' έκανε να στοχαστής ότι η τρελάδα ή είναι λίγο πού την άφησε ή κοντεύει να την κυτριμίση>>.

Μετά το 1920, αφού είχε ολοκληρωθεί η συγγραφή του έργου *Πέρα από την αρχή της ηδονής* ο Freud χρησιμοποιεί ευρύτατα τον όρο <έρως> ως συνώνυμο της ενόρμησης ζωής, ακριβώς για να εγγράψει την καινούργια του θεωρία των ενορμήσεων, σε μια φιλοσοφική και μυθολογική παράδοση με πανανθρώπινη εμβέλεια. Ο ίδιος γράφει επί λέξη στο βιβλίο του *Το Εγώ και το Εκείνο* (1923), ότι ο Έρωσ γίνεται κατανοητός σαν κάτι που έχει σκοπό «να κάνει τη ζωή όλο και πιο πολύπλοκη, συγκεντρώνοντας σε όλο και πιο εκτεταμένες ενότητες τα διάσπαρτα μέρια της ζωσας ουσίας και φυσικά να την διατηρήσει σε αυτή την κατάσταση».

Ο θεωρητικός στοχασμός του Freud μετασχημάτισε το παλιότερο δίπολο των αντιθέσεων που είχε περιγράψει μεταξύ λιβιδινικών ενορμήσεων και ενορμήσεων καταστροφής, σε ένα νεότερο και σαφέστερο: από τη μια πλευρά τοποθετούνται οι ενορμήσεις της ζωής, που εμπεριέχονται υπό την σκέπη της έννοιας <έρως>, και από την άλλη, οι ενορμήσεις του θανάτου. Φαίνεται λοιπόν, από τα παραπάνω, ότι ο όρος <έρως> χρησιμοποιείται γενικά για να δηλώσει τις σεξουαλικές ενορμήσεις υπό καθαρά θεωρητική έννοια.

<<και τούτη ήταν η κατοικία της ψυχής της της πονηρής και της αμαρτωλής. Και εφάνερωνε την πονηρία και μιλώντας και σιωπώντας... Ο φθόνος, το μίσος η Υποψία η ψευτιά της ετραβούσανε πάντα τα σωθικά... Και εκριμάτισε... και στο τέλος δεν είχε κράτο...>> σ. 14, 15, 23, 28, 29.

Λξίζει να επισημανθεί ένα σχόλιο όσον αφορά την οροθέτηση των όρων Έρωσ και libido. Ο Freud στο βιβλίο του *Πέρα από την Αρχή της Ηδονής*, όπου εισάγει τον όρο <Έρωσ>, μιιάζει να τους εξομοιώνει: υποθέτουμε, γράφει ο ίδιος, ότι η libido των σεξουαλικών μας ενορμήσεων συμπίπτει με τον έρωτα των ποιητών και των φιλοσόφων, που συντηρεί την συνοχή όλων των ζωντανών όντων. Και οι δύο όροι προέρχονται από αρχαίες γλώσσες και μαρτυρούν το ενδιαφέρον του Freud για μια θεωρητικοποίηση που να ξεπερνά το πεδίο της αναλυτικής-κλινικής εμπειρίας. Ο όρος libido χρησιμοποιήθηκε ανέκαθεν από τον Freud, και πριν και μετά την εισαγωγή του έρωτα υπό οικονομική έννοια, έτσι ώστε να δηλώνει την ενέργεια των σεξουαλικών ενορμήσεων: «το σύνολο της ενέργειας του έρωτα που στο εξής θα ονομάζουμε libido». Ο όρος <Έρωσ>, στο βιβλίο *Μελέτες για την Υστερία* (1895) περιγράφεται με ένα παράδειγμα.

<<Η κοπέλα προαισθάνεται στο πρόσωπο του έρωτα τη φοβερή δύναμη που θα καθορίσει την τύχη της, που θα αποφασίσει για αυτήν και αυτό είναι που την τρομοκρατεί>>.

<<Και στο τέλος δεν είχε κράτο>>, γράφει ο Δ. Σολωμός για την Γυναίκα της Ζάκυθος.

Εκτός των ανωτέρω, θα πρέπει να αναφέρουμε ότι στην τελευταία φροϋδική θεωρία των ενορμήσεων, εμφανίζεται μια βασική κατηγορία ενορμήσεων οι οποίες αντιτίθενται στις ενορμήσεις ζωής και τείνουν στην ολοκληρωτική μείωση των εντάσεων, δηλαδή στην επαναφορά του εμβρίου όντος στην ανόργανη κατάσταση (μη όν εκ του όντος). Οι ενορμήσεις θανάτου είναι αρχικά στραμμένες προς το εσωτερικό και τείνουν προς την αυτοκαταστροφή, δευτερογενώς όμως κατευθύνονται προς το εξωτερικό εμφανιζόμενες είτε με τη μορφή της επιθετικής ενόρμησης ή της ενόρμησης καταστροφής.

<<Ο φθόνος, το μίσος, η υποψία, η ψευτιά της ετραβούσανε πάντα τα σωθικά>> σ. 23 Κεφ. 2.

Σύμφωνα με τη φρουδική θεώρηση η ενόρμηση του θανάτου αντιπροσωπεύει τη θεμελιώδη τάση κάθε ζώντος οργανισμού να επιστρέψει στην ανόργανη κατάσταση. Αν δεχθούμε, γράφει ο ίδιος, ότι το έμβριο ον ήρθε μετά το μη έμβριο και προήρθε από αυτό, η ενόρμηση του θανάτου τείνει προς την επιστροφή σε μια προγενέστερη κατάσταση. Έτσι λοιπόν κάθε έμβριο όν πεθαίνει αναγκαστικά από εσωτερικές αιτίες. Στους πολυκύτταρους οργανισμούς, η libido ή ο έρωας, συναντά την ενόρμηση θανάτου ή την ενόρμηση καταστροφής, η οποία δεσπόζει σε αυτούς, και η οποία τείνει να αποσυνθέσει αυτόν τον κυτταρικό οργανισμό και να οδηγήσει κάθε στοιχειώδη μονάδα του στην κατάσταση ανόργανης σταθερότητας.

<<Και δεν τους έλεγε κανένας το όχι, γιατί οι ρώτησες των γυναικών ήτανε τις περισσότερες φορές συντροφευμένες από τέσ κανονιές του Μισολογγιού και η γή έτρεμε αποκάτου από τά πόδια τους>>.

Φαίνεται λοιπόν από τα παραπάνω ότι οι ενορμήσεις θανάτου εγγράφονται στα πλαίσια ενός νέου δυισμού όπου αντιτίθενται στις ενορμήσεις ζωής και τον έρωτα. Οι ενορμήσεις θανάτου εμφανίζονται λοιπόν μέσα στο φρουδικό εννοιολογικό σύστημα ως ένας εντελώς νέος τύπος ενορμήσεων, ο οποίος δεν είχε θέση στις προηγούμενες ταξινομήσεις. Στην λιβιδινική ανάπτυξη του ατόμου ο Freud περιέγραψε τη συνδυασμένη διακίνηση της ενόρμησης ζωής και της ενόρμησης θανάτου τόσο στη σαδιστική όσο και στη μαζοχιστική μορφή της.

<<Μάτια μου, ψυχή μου, να γένης καλή, να παντρευτείς και να βγαίνουμε και να μπαίνουμε και να βλέπουμε τον κόσμο και να καθόμαστε μαζί στο παραθλύρι και να διαβάζουμε μαζί τη θεία Γραφή και τη Χαλιμά... Και αφού την εχάιδεψε και της φίλησε τα μάτια και τα χείλα, την άφησε απάνου στην καθίκλα λέοντάς της. Να και ένα καθρεφτάκι και κοιτάξου που είσαι όμορφη και μου μοιάζεις>>. Σ. 3,4 Κεφ. 4.

Αν προσπαθήσουμε να διευκρινίσουμε τα κίνητρα που οδηγούν τον Freud να στοιχειοθετήσει την ύπαρξη της ενόρμησης θανάτου ενάντια στον έρωτα, θα διαπιστώσουμε ότι ο ίδιος αναγνώριζε μέσα στα πλαίσια της αναλυτικής του τεχνικής φαινόμενα επανάληψης και τα περιέγραφε με τον όρο καταναγκασμός της επανάληψης, τα οποία ο ίδιος πίστευε ότι δύσκολα μπορούν να περιοριστούν στην αναζήτηση μιας λιβιδινικής ικανοποίησης ή σε μια απλή προσπάθεια ελέγχου δυσάρεστων εμπειριών. Ο Freud είδε σε αυτά τα φαινόμενα μια ακατανίκητη δύναμη πέρα από την αρχή της ηδονής και η οποία πιθανόν αντιτίθεται σε αυτήν. Με βάση αυτή την έννοια, οδηγείται στην ιδέα ενός παλινδρομικού χαρακτήρα της ενόρμησης,

η οποία αφού αναπτύχθηκε συστηματικά, τον οδήγησε στο να θεωρήσει τη ενόρμηση του θανάτου ως την κατεξοχήν ενόρμηση.

«Γιατί ασηκώθηκε με μεγάλο θυμό στην άκρη των ποδιών, και μόλις άγγιξε το πάτωμα. Και εγρίλωσε τα μάτια ...και εγίνηκε σαν την προσωπίδα την ύψινη που χύνουνε οι ζωγράφοι εις τα πρόσωπα των νεκρών. Και όποιος την έβλεπε να ξανάρθη στην πρώτη της μορφή έλεγε. Ο διάβολος ίσως την είχε αδράξει, αλλά εμετάνωσε και την άφησε, για το μίσος που έχει του κόσμου». σ. 25, 26 Κεφ. 4.

Άλλα στοιχεία που βοήθησαν στην τεκμηρίωση της παρατήρησης το για την ενόρμηση του θανάτου προήλθαν από την κλινική εμπειρία της θεραπείας διαταραχών όπως η ιδεοψυχαναγκαστική νεύρωση και η μελαγχολία και από την επεξεργασία των εννοιών στην ψυχαναλυτική διάλεκτο, όπως της αμφιθυμίας, της επιθετικότητας, του σαδισμού και του μαζοχισμού, που αναδύονται στην ανάλυση ασθενών με τέτοιες διαταραχές.

«Κάλλιο θάνατος». σ. 32 Κεφ. 4.

Θα πρέπει να τονισθεί επίσης, ότι ευθύς εξαρχής, φάνηκε αδύνατο για τον Freud να συναγάγει το μίσος από τις σεξουαλικές ενορμήσεις, σύμφωνα με μια μεταψυχολογική άποψη. Στο έργο του *Ενορμήσεις και Προορισμός των Ενορμήσεων* ο σαδισμός και το μίσος, έχουν σχέση με τις ενορμήσεις του Εγώ. Ο Freud θεωρεί ότι υπάρχει στο μίσος, μια σχέση με τα αντικείμενα πιο παλιά από την αγάπη.

«Ο φθόνος, το μίσος, η υποψία, η ψευτιά της ετραβούσανε πάντα τα σωθικά».

Όταν αργότερα, αφού είχε περιγράψει την έννοια του ναρκισσισμού, προσπαθεί να εξαλείψει τη διάκριση των δυο ειδών ενορμήσεων (σεξουαλικές ενορμήσεις και ενορμήσεις του Εγώ) που τις θεωρεί διαφορετικούς τρόπους εκδήλωσης της libido φαίνεται ότι η έννοια του μίσους παρουσιάζει μια ιδιαίτερη δυσκολία να περιοριστεί στα πλαίσια ενός ενορμητικού μονισμού. Το θέμα του πρωτογενούς μαζοχισμού φαίνεται ήδη να ανακινείται ενεργά σαν δείκτης που προσδιορίζει τον έναν πόλο του νέου μεγάλου ενορμητικού δυισμού που θα ακολουθήσει η φρουδική θεωρία.

«Τόσο κάνει και εγώ να μπήξω το μαχαίρι μές στο ξημέρωμα στο λαιμό του αντρός μου (που να τονέ πάρη ο διάβολος)». Σ. 17 Κεφ. 4.

Έτσι λοιπόν ο ρόλος που αποδίδει ο Freud στην έννοια της ενόρμησης του θανάτου, φαίνεται ότι περιγράφεται καλύτερα, στο παρακάτω απόσπασμα, με τα ίδια του τα λόγια: «αν θεωρήσουμε στο σύνολό της την

εικόνα που συνθέτουν οι εκδηλώσεις του ενυπάρχοντος μαζοχισμού τόσων ανθρώπων, η αρνητική θεραπευτική αντίδραση και το αίσθημα ενοχής των νευρωσικών, δεν μπορούμε να υιοθετήσουμε την πεποίθηση ότι η ψυχική λειτουργία κυριαρχείται αποκλειστικά από την τάση προς ευχαρίστηση. Αυτά τα φαινόμενα υποδεικνύουν κατά κάποιον τρόπο ότι δεν μπορεί να παραγνωριστεί η παρουσία μέσα στην ψυχική ζωή μιας δύναμης που ονομάζουμε σύμφωνα με τους σκοπούς της, επιθετική ενόρμηση ή ενόρμηση καταστροφής, και η οποία θεωρούμε ότι προέρχεται από την πρωταρχική ενόρμηση θανάτου της έμφυχης ύλης». Η δράση της ενόρμησης του θανάτου μπορεί μάλιστα να γίνει αντιληπτή σε καθαρή κατάσταση, όταν τείνει να αποσυνδεθεί από την ενόρμηση ζωής, για παράδειγμα στην περίπτωση του μελαγχολικού, του οποίου το υπερεγώ εμφανίζεται ως ένα απέραντο πεπεδίο καλλιέργειας της ενόρμησης του θανάτου.

<<Και είδα τη γυναίκα της Ζάκυθος που εκρεμότανε και εκυμάτιζε>>. Σ. 26 Κεφ. 9.

Η θέση της ενόρμησης του θανάτου τελικά, στο φρουδικό σύστημα, επιβεβαιώνει ότι το πιο ριζικό στοιχείο της ασυνείδητης επιθυμίας σχετίζεται με μια μετατροπή στην τελική λειτουργία, που αποδίδεται, από τον Freud, στη σεξουαλικότητα. Η σεξουαλικότητα, με το όνομα «έρως» πλέον δεν ορίζεται πια ως δύναμη κατεξοχήν διαταρακτική αλλά ως δύναμη συνοχής: ο σκοπός της ενόρμησης καταστροφής είναι να διαλύει τις ενότητες και έτσι να καταστρέφει τα πράγματα, ενώ αντίθετα ο σκοπός του έρωτα είναι να συγκροτεί όλο και μεγαλύτερες ενότητες και να τις διατηρεί.

Όπως έχει ήδη αναφερθεί στα προηγούμενα ο Φρόυντ, στο βιβλίο του *Πέρα από την αρχή της ηδονής* (1920), εισήγαγε την μεγάλη αντίθεση μεταξύ ενορμήσεων θανάτου και ενορμήσεων ζωής, που θα υποστηρίξει μέχρι το τέλος του έργου του. Οι ενορμήσεις θανάτου τείνουν προς την καταστροφή των ζωικών ενότητων, προς την ριζική μείωση των εντάσεων και προς την επιστροφή στην ανόργανη κατάσταση απόλυτης ηρεμίας. Οι ενορμήσεις ζωής τείνουν όχι μόνον να διατηρούν τις υπάρχουσες ζωικές ενότητες αλλά και να συγκροτούν με αφετηρία αυτές, πιο περιεκτικές ενότητες. Υποτίθεται έτσι ότι υπάρχει ακόμη και σε κυτταρικό επίπεδο, μια τάση <<που προκαλεί και διατηρεί τη συνοχή των στοιχείων της ζώσας ύλης>>. Αυτή η τάση ανευρίσκεται και στον ατομικό οργανισμό, στον βαθμό που προσπαθεί να διατηρήσει την ενότητα και την ύπαρξή του (ενορμήσεις αυτοσυντήρησης, ναρκισσιστική λίμπιντο). Η σεξουαλικότητα, με τις εκδηλες μορφές της, ορίζεται η ίδια ως αρχή ένωσης (ένωση των ατόμων κατά την συνοσία, ένωση των γαμετών κατά την γονιμοποίηση).

Η αντίθεση προς τις ενορμήσεις θανάτου είναι το στοιχείο που επιτρέπει την καλύτερη κατανόηση του τι εννοεί ο Φρόντ, με τον όρο ενορμήσεις ζωής. Αυτές αντιτίθενται οι μόν προς τις δε, όπως δύο βασικές αρχές που διέπουν τον φυσικό κόσμο (π.χ. έλξη-απόωση) και οι οποίες βρίσκονται στη βάση ζωικών φαινομένων (αναβολισμός-καταβολισμός).

Όπως είναι φυσικό, η προσπάθεια του Φρόντ να ολοκληρώσει την θεωρία του, που αφορά την ανάδειξη ενός νέου ενορμητικού δυισμού, συναντά διάφορες δυσκολίες. Κι αυτό γιατί, η εισαγωγή από τον Φρόντ της έννοιας ενόρμηση του θανάτου βασίζεται σε έναν συλλογισμό σχετικά με εκείνο που αποτελεί το πιο θεμελιώδες σε κάθε ενόρμηση, δηλαδή την επιστροφή σε μια προγενέστερη κατάσταση. Μέσα στα πλαίσια μιάς εξελικτικής κατεύθυνσης, που έχει σαφώς επιλέξει ο Φρόντ, αυτή η τάση προς παλινδρόμηση δεν μπορεί να έχει στόχο παρά να εγκαθιστά λιγότερο διαφοροποιημένες μορφές, λιγότερο οργανωμένες και οι οποίες τελικά να μην περιέχουν διαφορές ενεργειακού επιπέδου. Αν αυτή η τάση εκφράζεται κατεξοχήν μέσα στην ενόρμηση του θανάτου, η ενόρμηση ζωής ορίζεται αντίθετα από μια αντίστροφη κίνηση, δηλαδή τη συγκρότηση και τη διατήρηση περισσότερο διαφοροποιημένων και περισσότερο οργανωμένων μορφών τη σταθερότητα και ακόμη την αύξηση των διαφορών ενεργειακού επιπέδου μεταξύ του οργανισμού και του περιβάλλοντος. Πάντως, ο ίδιος ο Φρόντ, δηλώνει ότι αδυνατεί να δείξει, στην περίπτωση των ενορμήσεων ζωής, πώς ακριβώς υπακούουν σε εκείνο που έχει ορίσει ως τον γενικό τύπο κάθε ενόρμησης, δηλαδή τον συντηρητικό ή καλύτερα, παλινδρομικό, χαρακτήρα της. «Για τον Έρωτα (την ενόρμηση της αγάπης), δεν μπορούμε να εφαρμόσουμε τον ίδιο τύπο, διότι αυτό θα ισοδυναμούσε με το αξίωμα ότι η ζώσα ύλη, η οποία αρχικά είχε συγκροτήσει μια ενότητα, τεμαχίστηκε αργότερα και τείνει να επανασυνδεθεί». Ο Φρόντ υποχρεώνεται τότε, να αναφερθεί σε έναν μύθο, τον μύθο του Αριστοφάνη, στο Συμπόσιο του Πλάτωνα, σύμφωνα με τον οποίο η σεξουαλική ένωση τείνει να επαναφέρει την χαμένη ενότητα ενός αρχικά ανδρόγυνου όντος, που προηγήθηκε του διαχωρισμού των φύλων.

Από την άλλη πλευρά, στο επίπεδο των αρχών της ψυχικής λειτουργίας, οι οποίες αντιστοιχούν στις δύο ομάδες ενορμήσεων, συναντάμε και πάλι την ίδια αντίθεση και την ίδια δυσκολία. Οι ενορμήσεις θανάτου, ορίζονται καθαρά. Η αρχή της ηδονής όμως, και η τροποποίησή της σε αρχή της πραγματικότητας, που υποτίθεται ότι αντιπροσωπεύει την απαίτηση των ενορμήσεων ζωής, γίνεται πολύ δύσκολα κατανοητή στην οικονομική εκδοχή της θεωρίας και επαναδιατυπώνεται από τον Φρόντ με «ποιοτικούς» όρους.

Έτσι λοιπόν όπως προκύπτει από τις τελευταίες διατυπώσεις του Φρόντ (στο έργο του *Επιτομή Ψυχανάλυσης*, 1938) φαίνεται ότι η αρχή που διέπει τις ενορμήσεις ζωής είναι μια αρχή σύνδεσης. «Ο σκοπός του Έρωτα είναι να συνιστά διαρκώς μεγαλύτερες ενότητες, επομένως να διατηρεί, άρα αποτελεί τη σύνδεση, είναι η σύνδεση. Ο σκοπός της άλλης ενόρμησης, αντίθετα, είναι να διαλύει τις σχέσεις, επομένως να καταστρέφει τα πράγματα».

Βλέπουμε ότι και στο οικονομικό επίπεδο η ενόρμηση ζωής δεν βρίσκεται σε αρμονία με το ενεργειακό μοντέλο της ενόρμησης ως τάση προς μείωση των εντάσεων. Σε ορισμένα σημεία ο Φρόντ φθάνει να θέσει τον Έρωτα σε αντίθεση με τον γενικά συντηρητικό χαρακτήρα της ενόρμησης.

Σε τελευταία ανάλυση, αν ο Φρόντ ισχυρίζεται ότι αναγνωρίζει μέσα στις ενορμήσεις ζωής αυτό που προηγουμένως είχε ορίσει ως σεξουαλική ενόρμηση, τότε μπορεί να τεθεί το ερώτημα κατά πόσο αυτή η εξομείωση δεν σχετίζεται με μία αλλαγή της θέσης της σεξουαλικότητας μέσα στη δομή του φρουδικού δυισμού. Στα μεγάλα ζεύγη αντιθέτων που ανέδειξε ο Φρόντ, όπως ελεύθερη ενέργεια-δεσμευμένη ενέργεια, πρωτογενής διαδικασία-δευτερογενής διαδικασία, αρχή της ηδονής-αρχή της πραγματικότητας και (στο παλιότερο έργο του *Σχεδιάσμα μιας επιστημονικής Ψυχολογίας*), αρχή της αδράνειας-αρχή της σταθερότητας, η σεξουαλικότητα αντιστοιχούσε μέχρι τότε στους πρώτους όρους, εμφανιζόμενη ως μία δύναμη κυρίως διαταρακτική. Με τον νέο ενορμητικό δυισμό, η ενόρμηση του θανάτου γίνεται αυτή η <<πρωτογενής>>, <<δαιμονική>> και ιδιαίτερα ενορμητική δύναμη, ενώ η σεξουαλικότητα που συνέχει τις ενορμήσεις ζωής υπό την μορφή του Έρωτα, παραδόξως, τελικά, περνά στην πλευρά της σύνδεσης.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Σ. Φρόντ (1920) *Πέρα από την αρχή της ηδονής*.
2. Δ. Σολωμός, *Η Γυναίκα της Ζάκυνθος*. Στο: Δ. Σολωμού 'Απαντα, τ. 2, 4η Έκδοση, Σημ. Λίνου Πολίτη, Ίκαρος 1986.
3. Σ. Φρόντ (1923) *Το εγώ και το εκείνο*.
4. Σ. Φρόντ, Ι. Μπρόουερ (1895) *Μελέτες για την Υστερία*.
5. Σ. Φρόντ (1938) *Επιτομή Ψυχανάλυσης*.
6. Σ. Φρόντ (1928) *Ενορμήσεις και προορισμός των Ενορμήσεων*.

